

Néphit, 's népbabonák' poesise.

I.

Minden népnek, nyugoton úgy mint keleten, 's úgy a' műveltség' magasb, mint alacsonyabb fokán, megvannak saját babonái, csodálatos, titokteljes hagyományai, 's természetfölötti jó - vagy kártékony lényei, rémei 's ijedelmei, mellyek a' nép' ki nem fejlett részét némi ajtatos borzadással töltik el, mellynek bizonyos költői természete van; a' nép' költőinek pedig igen érdekes anyagot nyújtanak képző erejük' lebegtetésére; sőt a' történet' és régiségek' buvárainak is tanúság-teljes adatokat nyújthatnak a' nép' régi vallása, szokásai 's története' nyomozásában. Az illy babonás hitet, sejtést, rémeket a' szülék gyermekeiknek, a' dajkák növendékeiknek, gondosan adják át, 's ekként századokon, ezredeken át, bizonyos időkkel, millyen például az éjféli, karácson' és Szilveszter' éjszakája, 's bizonyos helyekkel, mint p. o. temetők, várromok, keresztutak, némi szent borzalmak járnak együtt. A' képzelő erő, a' hallott 's gyermeki lélekbe mélyen benyomult édes titkos mesék' emléke-

zete által felingerülve, korlátlanul munkál-
kodik, alakokat terem, lényeket idéz elő,
mellyek valóban nincsenek; 's meggyőzi a'
hideg józan ész, még gyakran ott is, hol
az már a' világosultság' felsőbb fokára ju-
tott. Tagadhatlan, hogy a' művelt, és a' söt-
ét babonákon teljesen túlemelkedett embert
is, kiben a' képző erő' hatalma más tehet-
ségek fölött uralkodó, titkos borzadás lép
meg, ha p. o. holdvilágos éjjel egy temető'
keresztjei közt tébolyog, vagy egy várrom'
mohos dőledékein ül. A' multnak szelleme 's
ebben élő regéknek és titkoknak egész se-
rege lengi körül 's a' felgyúlt képzelőerő lé-
nyeket terem, alakokat idéz elő, 's kiszáll
a' természetből.

A' népek' illy őrzöngő hite részint a' ré-
gi, sok istent imádó, 's a' természet' minden
részét láthatatlan lényekkel megnépesítő val-
lásból van átvéve, részint a' természeti tü-
nemények' nem értése - 's nem magyarázha-
tásából, részint végre a' keresztény hitnek
az előbbi vallásokkal összeolvadásából szár-
mazott. Ha ugyanis a' nép, régi természet-
imádásához szokottan, keresztény hitre tér-
te után is a' némelly helyek iránt bele rög-

zött imádást megtartá, illy sympathiákat a' keresztény vallás' terjesztői mindenkor magok' céljaira használtak 's azon helyeket vagy a' kereszténység' jelképeivel ékesíték 's tevék sajátjaikká, vagy úgy festették 's híresztették, mint gonosz lelkek' tanyáit, hogy a' nép azoktól visszarémüljön. Hazánkban is az Árpádok alatt több ízben törvényt kelle hozni, hogy a' természetimádáshoz szokott nép ne menjen áldozni kútforrásokhoz, erdőkbe 's hegyekre.

Így származtak különféle nemzeteknél a' fővonásokban megegyező, de helybeli körülményekhez képest módosított néphitek, költeményes babonák 's ezeken épült népmondák, hosszú téli esték' gyönyörei a' falusi fonóházakban, 's legfogyanatosb szereit a' nyájas dajkának kisdede' megnyugtatósára 's mulattatására. A' németországi Óriás és Harz hegyek különösen gazdagok szebbnél szebb népmondákkal 's ezeknek hőseivel, természetfeletti lényekkel. A' törpék vagy gnómok hegyekben lakoznak, 's ellentételei az óriásoknak, különösen a' bányászokkal üzik játékaikat. E' hit átment a' nép' nyelvébe is, mert a' hegyek' rejtett nyílásait törpelyukaknak (Zwerghlöcher), a' csepegőkő-alakulásokat 's némelly szeszélyesen alkotott hegycsúcsokat törpelakzinak (Zwergen-Hochzeit), neveznek mai napig is. Ezer monda él rólok a' német bércekben 's erdőkben; Magyarországon nem annyira honosak. E' hegyi lényektől egészen különbözők a' levegői alakok, mellyek Elf (angolul Fairy) név alatt Német-, Francia-, 's Angolországban igen kedves tárgyai a' költeményeknek. Ki nem ismeri az angol literatura' baráti közül Shakspeare' halhatatlan „Nyáréji álmát?” Spencer' „Fairy-Queenjét?” — E' lenge költői lények leginkább éjszakyugoton honosak, elf-mondák leginkább Irland, Anglia 's éjszaki Franciaországban virágzanak, Németországba csak később származtak át 's Wieland' Oberonja is bretagnei mondák után készült. Dél felé összevegyülnek a' bájos keleti tündérregékkel. Ezen levegői lényeknél saját bélyeg a' táncz, a' lebegés; ők sokkal szellemiebbek, mintsem a' földön járhatnának közönséges emberléptekkel. Azonban még is hagynak hátra könnyű, lágy, kisdéd nyomokat a' fűvön, melyekhez költők egy gyöngéd leányka' láb-

nyomait szeretik hasonlítani, 's a' nép ezen nyomokat „Elfenring“nek nevezi Németországban. E' lényekkel valami hasonlatosságok van a' Villiknek, kik Magyarország' éjszakibb megyéiben is ismértesek. — A' földön 's légen kívül a' víz-elemnek is vannak saját tündér lakosai, mellyek a' Németföldön Nixe, 's ha férfineműek, Wassermann nevet viselnek. Hasonló lenge és tánczos természetűek, mint a' levegő' tündérei, de saját helyegők a' nedvesség és titkolódzás; eljárnak a' fonóházakba; a' férfiak szeretnek leányokat rabolni. Hasonlók ezekhez azon lények, mellyek felül szép kaczer leányok, alul pedig halfarkakba vagy kígyókba végződnek; a' könnyelmű lovag szerelmet űz velők 's rémülve veszi később észre, hogy félkígyók. Egy elmés fő azon megjegyzést tévé erre, hogy: „boldog szerelmes az, kinek imádotja csak félig kígyó.“ — Mind ezen lények sokféle alakokba változhatnak, az emberi nemmel sok ártatlan, de sok gonosz tréfát is űznek, de általjában költői, kedves alakok. Sokkal komolyabb és sötétebb természete van azon néphitnek, melly boszorkányok' nyomásától, holt lelkek' feltámadásától, halvány kísértetektől retteget. Könnyű pedig természeti tüneményekből ki-magyarázni a' zúgó, füttyölő, sodró Windsbraut vagy garabonczás diák, 's a' tüzes ember, tüzes kerék 's t. effélék' eredetét.

Honunkban szinte él ezen hit saját módosításokban. Boszorkány, vasorrú bába, seprűnyélen nyargalva, a' gyermeket, a' fejős tehenet megrongálva, sötét rémes éjeken a' szent Gellért' hegyén tánczolja, 's a' keresztútakon martalékra várva, az alvókat megnyomva 's fojtogatva, mindenfelé motoz a' köznép' fejében. A' léget garabonczás diák hasítja, 's rongyos, foltos, mysticus köpönyege égi háborút, jégesőt hoz magával, stb. De ezen képzeletlénység korántsem olly költői természetűek, mint a' nyugoti népek' lenge, kedves, elfei, vízi nymphái és szeszélyes törpéi, vagy a' kelet' ragyogó, buja pompájú tündérei. Egyedül a' Villik Magyarországon is ősmértesek, kik ama' nyugoti költől lenge lényekhez szépségben 's érdekességben hasonlítanak. Holt tánczosok ezek; menyasszonyok, kik a' menyekző előtt meghaltak. Nem fekhettek nyugton a' hideg, bús, sirban; holt keble-

ikben 's lábaikban él a' borzasztó tánczdül-
 mellyet élve le nem csillapíthattak; holdvil-
 gos éjeken kikelnek sírjaikból, csoportor-
 ként összegyülekeznek a' keresztútakon
 az erdők' nyiltabb helyein, vad 's dühö-
 táncznak erednek ott, 's ha egy ifjat karja-
 ik közé keríthetnek, az veszve van, mert a'
 ölelik szegényt dühöngő tánczkedvvel 's a'
 dig keringenek és szökellnek vele, míg ho-
 tan le nem rogy. Menyekzői díszruháik-
 vannak öltözve, virágfüzért 's a' szélben va-
 dúl lebegő szalagokat és fátyolt viselne-
 fürtös fejeiken; arczok hófehér, de fiatal é-
 buja, kaczer, halványtüzű szemekkel inte-
 getnek, szóval, irtóztatóan szépek! — A' nép-
 midőn virágzó menyasszonyokat látott rö-
 tön sírba szállani, nem hihetné el 's nem aka-
 rá elhinni, hogy az ifjuság és szépség olly
 hirtelen elenyészhessék. Így származhatot
 ezen néphit is, hogy holta után még feljár
 a' föld' színére 's szomju vágygyal keresi és
 éldeli az életben elszalasztott örömeket.

Külföldi literaturák 's köztők a' német
 is, elég gazdagok illyféle, néphitből merít-
 tett, nagyon költői mondákban. Grimm test-
 vérek, Musaeus, Tieck stb. sok e'nemű tár-
 gyat használtak népszerű elbeszélésekre.
 Magyar literaturánk e' részben igen meddő
 's alig mutathat eddig termékeket, mellyek
 az ősi néphit', néphagyományok' 's babonák'
 mysticus anyagjából titkosédesen virágoztak
 volna fel. Zsebkönyveink' egyikében, hajól
 emlékezem, van egy monda, hol egy halfar-
 kú leány, 's ismét egy, hol a' mármárosi
 sóaknák' törpéi jönnek elő; de ezek nem any-
 nyira a' nép' hitéből merítvék, 's azért nem
 is olly nagy érdekűek, mint p. o. Vörösmar-
 ty' „Csongor és Tündéje“, hol bájló költői
 alakba öntve leljük Tündér Ilonának a' nép'
 ajkain forgó történetét. A' garabonczás di-
 ák egészen magyar tulajdon, 's hogy egé-
 szen az, bizonyítja azon tapasztalás, hogy
 a' néptől értetik 's azt érdekli még azon mű-
 vészeti tekintetek nélkül összeférczelt, si-
 lány alakban is, mellyben azt Munkácsy
 színpadra hozá. Ujabban Jósika Miklós (a'
 kimondhatlan bájú Bájvirág az 1837-diki Em-
 lényben), Fáy András (Sió az 1836-diki Auró-
 rában) 's Gaal (Verhovina az 1837-diki Auró-
 rában) adtak tündérregéket, egészen keleti
 szellemben.